

УДК 174:615.1:378.147

<https://doi.org/10.24959/sphhcj.25.364>

Н. А. Сушчук

Одеський національний медичний університет, Україна

E-mail: natalia.sushchuk@ukr.net

ФОРМУВАННЯ ЕТИЧНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ФАРМАЦЕВТІВ: АНАЛІЗ ВИМОГ РИНКУ ПРАЦІ ТА ОСВІТНІХ ПРОГРАМ

Сучасна фармацевтична практика вимагає не лише глибоких знань з фахових дисциплін, а й високого рівня етичної відповідальності. Важливий показник якості роботи сучасного фармацевтичного працівника – дотримання вимог фармацевтичної етики та деонтології, куди входять висока особиста культура, високий рівень професійної обізнаності, тактовність щодо споживача.

Мета – визначення вимог, які висувають стейкхолдери до етичної компетентності здобувачів та дослідження підходів до формування необхідних компетентностей майбутніх фармацевтів.

Матеріали та методи. Теоретичною і методологічною основою дослідження стали сучасні концепції викладання освітнього компонента (ОК) «Етика та деонтологія у фармації», а також чинна нормативно-правова база у сфері вищої освіти та фармацевтичної практики. Інформаційною базою дослідження слугували власні дослідження, наукові публікації, які присвячені проблемам етичної підготовки фармацевтичних фахівців, освітньо-професійні програми (ОПП) та методичні матеріали закладів вищої освіти (ЗВО) України, які здійснюють підготовку магістрів за спеціальністю «Фармація, промислова фармація». У процесі дослідження використовували такі методи: контент-аналіз, системно-аналітичні, логічного аналізу та узагальнення.

Результати та обговорення. Установлено, що 70 % з досліджуваних аптечних мереж у розділі вимог до спеціаліста зазначали необхідність обов'язкової наявності певних етичних компетентностей для претендента на роботу. Етичні компетентності посідають провідне місце у фармацевтичній діяльності, що підтверджується вимогами стейкхолдерів до майбутнього персоналу. Проаналізувавши підходи до формування необхідних компетентностей майбутніх фармацевтів у процесі викладання ОК «Етика та деонтологія у фармації» на базі ЗВО, що готують фахівців другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю І8 «Фармація (за спеціалізаціями)» свідчить про те, що ОПП корелює з вимогами стейкхолдерів під час набору персоналу.

Висновки. Проведені дослідження вказують на важливість викладання цієї ОК під час підготовки спеціалістів за напрямом І8 «Фармація (за спеціалізаціями)».

Ключові слова: етика; деонтологія; фармація; фармацевт; фармацевтична освіта; професійна компетентність.

N. A. SUSHCHUK

Odesa National Medical University, Ukraine

E-mail: natalia.sushchuk@ukr.net

FORMATION OF ETHICAL COMPETENCIES OF FUTURE PHARMACISTS: ANALYSIS OF LABOR MARKET REQUIREMENTS AND EDUCATIONAL PROGRAMS

Modern pharmaceutical practice requires not only profound knowledge of professional disciplines but also a high level of ethical responsibility. An important indicator of the quality of work of a modern pharmaceutical professional is adherence to the principles of pharmaceutical ethics and deontology, which encompasses a high level of personal culture, professional awareness, and tact in relation to the consumer.

Aim. To identify the ethical competence requirements set by stakeholders for students and study approaches to the formation of the necessary competencies of future pharmacists.

Materials and methods. The theoretical and methodological basis of the study consisted of modern concepts of teaching the educational component (EC) "Ethics and Deontology in Pharmacy," as well as the current regulatory and legal framework in the field of higher education and pharmaceutical practice. The information base of the research was the author's own studies, scientific publications related to the issues of ethical training of pharmaceutical specialists, as well as educational and professional programs and methodological materials of higher education institutions (HEIs) of Ukraine training Masters in the specialty "Pharmacy, Industrial Pharmacy". During the study such methods as the content analysis, system-analytical, logical analysis, and generalization, were used.

Results and discussion. It has been found that 70% of the pharmacy chains analyzed included specific ethical competence requirements in their job postings for pharmaceutical specialists. Ethical competencies occupy a central role in pharmaceutical practice, which is confirmed by stakeholder expectations toward the future personnel. An analysis of the approaches to forming the necessary competencies in future pharmacists when teaching the EC "Ethics and Deontology in Pharmacy" in HEIs that train specialists of the second (Master's) level in specialty І8 "Pharmacy (by specializations)" indicates that the educational and professional program correlates with the stakeholder requirements for staff recruitment.

Conclusions. The research conducted indicates the importance of teaching this EC in the training of specialists in the field of І8 "Pharmacy (by specializations)".

Keywords: ethics; deontology; pharmacy; pharmacist; pharmaceutical education; professional competence.

Вступ. Сучасна фармацевтична практика вимагає не лише глибоких знань з фахових дисциплін, а й високого рівня етичної відповідальності. Це пов'язано з тим, що у сучасній фармації сформувалася низка серйозних етичних проблем, які не можна вирішити без систематичного аналізу, вивчення, постійної уваги і впровадження змін. Сьогодні, коли фармацевтична галузь шукає найбільш ефективні шляхи свого розвитку, проблеми моральної культури у професії фармацевта залишаються актуальними. Важливий показник якості роботи сучасного фармацевтичного працівника – дотримання вимог фармацевтичної етики та деонтології, куди входять висока особиста культура, високий рівень професійної обізнаності, тактовність щодо споживача [1].

За даними опублікованого дослідження у щотижневику «Аптека», 70 % опитаних клієнтів аптек підкреслили, що для них важливо, коли в аптеці їх зустрічають доброзичливі обличчя працівників, однак 27 % заявили, що вираз обличчя фармацевтів був невдоволеним і непривітним. Особливе значення пацієнти надають інтонації голосу фармацевтичного працівника. Спокійний голос з нотками співчуття, без тіні роздратованості відмічають понад 50 % відвідувачів, натомість 40 % опитаних зазначили, що у працівників аптек не завжди вистачає терпіння вислухати хворого і доброзичливо відповісти йому, роз'яснити все, про що він запитує [1].

Конкурентне середовище вимагає від фармацевта певного рівня знань та успішного застосування стандартів обслуговування, володіння комерційними технологіями, психологією продажів, навичок умілої презентації, вміння володіти конфліктною ситуацією тощо [2].

Етичні дилеми, з якими стикається фармацевт, вимагають належної підготовки, що зумовлює важливість обов'язкового вивчення освітнього компонента (ОК) «Етика та деонтологія у фармації». Особливої актуальності це набуває в умовах інтеграції України до міжнародного фармацевтичного простору, де етичні стандарти є обов'язковою складовою якості фармацевтичної допомоги.

Мета дослідження. Метою нашого дослідження було визначити вимоги, які

висувають стейкхолдери до етичної компетентності здобувачів та дослідити підходи до формування необхідних компетентностей майбутніх фармацевтів у процесі викладання ОК «Етика та деонтологія у фармації» у закладах вищої освіти (ЗВО), що готують фахівців другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю І8 «Фармація (за спеціалізаціями)».

Матеріали та методи дослідження. Теоретичною й методологічною основою роботи стали сучасні концепції викладання ОК «Етика та деонтологія у фармації», а також чинна нормативно-правова база у сфері вищої освіти. Інформаційною базою дослідження слугували наукові публікації українських та зарубіжних вчених, що присвячені проблемам реформування вищої фармацевтичної освіти, положення нормативних документів з вищезначених питань, а також попередні власні дослідження. У процесі дослідження використовували системно-аналітичні, методи логічного аналізу та узагальнення.

Результати дослідження та їхнє обговорення. У часи науково-технічного прогресу потреба пацієнта у гуманному, емпатійному ставленні не лише не втратила своєї актуальності, а навпаки, набула ще більшої значущості та вираженості. На сьогодні в Україні зареєстровано понад 14,7 тис. лікарських засобів із тенденцією до зростання, що, зі свого боку, вимагає якісного опанування великого обсягу інформації і належного надання фармацевтичної опіки з урахуванням морально-етичних норм [3]. Так, на підставі вищезазначеного дослідження [1] були згруповані етичні фактори, яких не завжди вистачає фармацевтичному фахівцю під час діалогу з пацієнтом (рис. 1).

Отже, набуття етичних компетентностей майбутнім фармацевтом важливо в його роботі.

На наступному етапі нашого дослідження визначили, які вимоги до етичної компетентності фармацевтичних спеціалістів декларуються стейкхолдерами на етапі добору персоналу. Об'єктом дослідження обрали сайти для пошуку роботи, де опубліковані вакансії на посаду фармацевта / асистента фармацевта від роботодавців [4, 5]. Нами були опрацьовані описи вакансій

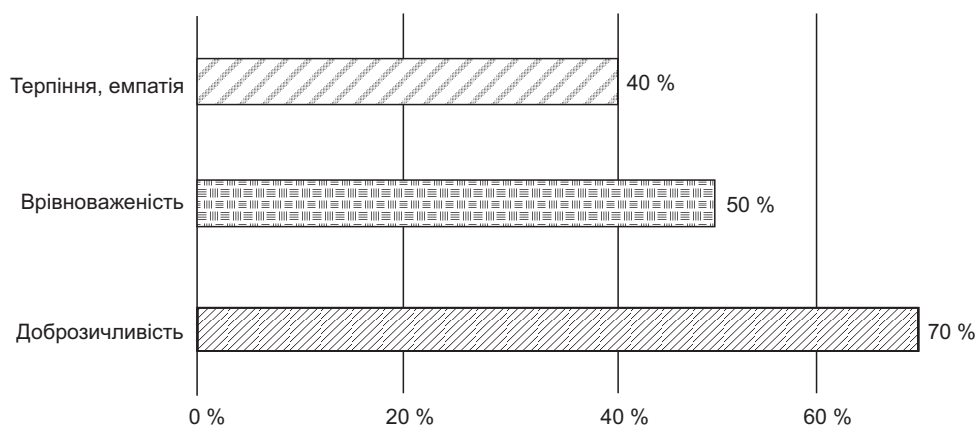

Рис. 1. Етичні фактори, які найбільше впливають на пацієнта під час діалогу з фармацевтом (адаптовано автором)

10 аптечних мереж, які входять до рейтингу 10 провідних за товарообігом: АНЦ, «Подорожник», «9-1-1», «Бажаємо здоров'я», «Аптека Доброго Дня», «Мед-Сервіс», «Здорова Родина», D.S., 3i, Farmacia [6]. Установлено, що 70 % з досліджуваних аптечних мереж у розділі вимог до спеціаліста зазначали необхідність обов'язкової наявності певних етичних компетентностей для претендента на роботу. Слід зазначити, що затребувані аптечними мережами етичні компетентності до спеціалістів повною мірою відповідають Етичному кодексу фармацевтичних працівників, в умовах ролі та вагомості фармацевтичної професії, що все

зростають [6, 7]. Результати дослідження наведено в табл. 1.

Далі було охарактеризовано принципи кожного з елементів етичної компетентності (рис. 2).

Отже, етичні компетентності посідають провідне місце у фармацевтичній діяльності, що підтверджується вимогами стейкхолдерів до майбутнього персоналу. Проте через концентрацію менеджменту компанії на вирішенні економічних питань в умовах ринкових відносин втрачається можливість «бачити» людину, виявляти до неї співчуття, здійснювати належну фармацевтичну опіку, керуючись принципами надання

Таблиця 1

ВИМОГИ РОБОТОДАВЦІВ (АПТЕЧНИХ МЕРЕЖ) ДО ЕТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ФАРМАЦЕВТИЧНИХ СПЕЦІАЛІСТІВ

Компетентність	Значення компетентності	Вага показника
Комунікабельність, емпатія	Комунікабельність – це здатність ефективно спілкуватися з пацієнтами, колегами та іншими учасниками фармацевтичного процесу, встановлювати взаєморозуміння, використовуючи вербальні та невербальні засоби комунікації, а також адаптуючи стиль спілкування відповідно до ситуації та співрозмовника. Емпатія – це здатність розуміти емоційний стан, потреби та переживання інших людей, виявляти співчуття та підтримку, що сприяє підвищенню довіри пацієнтів і поліпшенню якості фармацевтичної опіки	10
Привітність, позитивний настрій	Привітність та позитивний настрій – це здатність фармацевта підтримувати доброзичливу та відкриту манеру спілкування, що сприяє створенню комфортної атмосфери для пацієнтів і колег, підвищує рівень довіри та позитивно впливає на якість фармацевтичного обслуговування	9
Вміння вирішувати етичні конфлікти	Здатність фармацевта ідентифікувати, аналізувати та ухвалювати зважені рішення у ситуаціях, що містять моральні чи професійні дилеми, з урахуванням етичних принципів, законодавчих норм та інтересів пацієнта	8

Комунікабельність	Емпатія	Привітність, позитивний настрій	Вміння вирішувати етичні проблеми
- Активне слухання та вміння підтримувати діалог з пацієнтами та колегами - Коректне та зрозуміле донесення інформації про лікарські засоби та їхнє застосування - Тактовність у спілкуванні, особливо у складних або конфліктних ситуаціях	- Здатність розпізнавати емоційний стан пацієнта та реагувати на нього відповідним чином - Створення комфортної атмосфери для обговорення питань, пов'язаних зі здоров'ям	- Дружелюбність - Емоційна стійкість - Ввічливість - Оптимістичне ставлення - Посмішка та невербальна комунікація	- Виявлення етичного конфлікту - Аналіз проблеми - Ухвалення рішення - Комунікація та аргументація - Попередження конфліктів

Рис. 2. Стисла характеристика елементів етичної компетентності (власна розробка)

належної аптечної послуги (Good Pharmaceutical Practice – GPP) [1].

Стандарти якості аптечних послуг – «Належна аптечна практика в громадських і лікарняних аптеках» і «Належна аптечна практика в Нових незалежних державах. Настанови з розроблення та впровадження стандартів» – розроблені Міжнародною фармацевтичною федерацією (МФФ) та Всесвітньою організацією охорони здоров'я (ВООЗ) відповідно. У цих настановах викладено концепцію GPP, обґрунтовано її застосування, висвітлено питання розвитку й управління якістю [8].

Належна аптечна практика (Good Pharmaceutical Practice, GPP) – рекомендації до діяльності, пов'язаної з постачанням, зберіганням і застосуванням лікарських речовин, лікарських засобів (ЛЗ) і медичних виробів, яка здійснюється в аптеках, лікувальних закладах і домашніх умовах. Настанова з GPP ґрунтується на забезпеченні якості фармацевтичних послуг і містить рекомендації з розроблення національних стандартів для пропаганди здорового способу життя, забезпечення постачання, удосконалення призначення і використання ЛЗ.

Професія фармацевта сьогодні розвивається значними темпами, нові ролі пропонуються і проголошуються не тільки самою професією, а й іншими медичними фахівцями і національними та міжнародними органами й установами. Настанова GPP далекосяжна і досить гнучка, вона повинна зберігати свою актуальність з появою нових ролей. Одним з основних способів управління якістю ЛЗ і фармацевтичного обслуговування населення є стандартизація різних аспектів діяльності аптечних закладів.

Керівництво з GPP – важливий крок у напрямі вдосконалення аптечних послуг [9]. Але особливістю настанов ВООЗ та МФФ є те, що вони не висувають обов'язкових вимог до виконання, оскільки умови аптечної практики в різних країнах значно відрізняються. Вони лише визначають межі, в яких національні фармацевтичні організації розробляють свої стандарти. Запровадження GPP слугує інструментом зміни аптечної практики і має велике значення, оскільки воно зосереджене на профілактиці захворювань більше, ніж на лікуванні; воно орієнтоване на пацієнта, акцентує увагу на значенні інформування пацієнтів щодо правильного застосування ЛП; заохочує раціональне виписування й застосування ЛП; забезпечує високий професіоналізм фахівців та безпосередньо вимагає дотримання професійної етики. Тому на наступному етапі нашого дослідження ми проаналізували підходи до формування необхідних компетентностей майбутніх фармацевтів у процесі викладання ОК «Етика та деонтологія у фармації» на базі ЗВО, що готують фахівців другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю І8 «Фармація (за спеціалізаціями)». До аналізу були залучені ОПП та методичні матеріали семи ЗВО [10-16], де викладається ця ОК. У результаті аналізу визначили, що викладання ОК «Етика та деонтологія у фармації» спрямоване на формування в майбутніх фармацевтів ціннісних орієнтирів, моральної відповідальності та здатності до етичного ухвалення рішень у професійній діяльності. Результати досліджень систематизовані в табл. 2, 3.

Під час викладання ОК використовуються такі методи навчання, як лекційні,

Таблиця 2

**ОСНОВНІ ПІДХОДИ У ВИКЛАДАННІ ОСВІТЬОГО КОМПОНЕНТА
«ЕТИКА ТА ДЕОНТОЛОГІЯ У ФАРМАЦІЇ»**

Підхід	Значення
Компетентнісний підхід	Акцент зосереджений на отриманні майбутніми спеціалістами практичних навичок та етико-деонтологічних компетентностей
Проблемно орієнтоване навчання	Розглядаються реальні ситуації та проводиться їхній аналіз з етичного погляду
Інтерактивні методи навчання	Кейс-методи, рольові ігри, ситуаційні завдання
Міждисциплінарний підхід	Інтеграція з клінічною фармацією, фармакоекономікою, фармацевтичним правом та законодавством, організацією та економікою фармації, соціальною фармацією, етичними проблемами

Таблиця 3

**ПЕРЕЛІК КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ, ЯКІ ФОРМУЮТЬСЯ У РЕЗУЛЬТАТІ ВИВЧЕННЯ
ОСВІТЬОГО КОМПОНЕНТА «ЕТИКА ТА ДЕОНТОЛОГІЯ У ФАРМАЦІЇ»**

Перелік компетентностей	Етичні та соціально відповідальні компетентності	Дотримання етичних норм та професійної відповідальності
		Здатність до комунікації з пацієнтами та медичними працівниками
		Збереження принципів конфіденційності у фармацевтичній практиці
		Вміння вирішувати етичні конфлікти
		Готовність до професійного самовдосконалення
	Практичні компетентності	Аналіз реальних фармацевтичних ситуацій на основі етичних норм
		Взаємодія з пацієнтами з іншими культурними та соціальними особливостями
		Використання принципів деонтології під час продажу та у разі рекомендацій ЛЗ

практичні та семінарські заняття. Особлива увага приділяється аналізу реальних етичних проблем у фармації, розігруванню рольових ситуацій (фармацевт – пацієнт, фармацевт – лікар) та роботі з нормативними документами. У ході проведення занять використовується метод «Інтерактивна дискусія» для того, щоб всебічно розглянути проблему та залучити до її обговорення всіх учасників, незалежно від їхнього рівня підготовки, здібностей, характеру тощо. Дискусія розпочинається з вибору проблеми для обговорення. Для активізації навчально-пізнавальної діяльності здобувачів використовуються ситуаційні завдання (водночас для кожної групи формуються різні варіанти). Можна констатувати, що обрання цього методу у викладанні ОК «Етика та деонтологія у фармації» буде найефективнішим, оскільки передбачає активну участь кожного в групі, дозволяючи здобувачам бачити різні боки ситуації, формувати правильне сприйняття та вирішення проблем. Деякі ЗВО проводять подібні дискусії на базі навчальної аптеки кафедри / факультету

під керівництвом викладача, який допомагає здобувачам розібратись у проблемних / конфліктних ситуаціях, спрямовуючи їх відповідь в етичну площину [17, 18].

Отже, результатом вивчення майбутніми спеціалістами ОК «Етика та деонтологія у фармації» є отримання саме тих компетентностей, про які заявляють роботодавці. Проведений аналіз вимог роботодавців продемонстрував, що ОПП корелює з вимогами стейкхолдерів під час набору персоналу. Це вказує на важливість викладання цієї ОК під час підготовки спеціалістів за напрямом І8 «Фармація (за спеціалізаціями)».

Висновки та перспективи подальших розробок

1. Формування етико-деонтологічної компетентності є необхідною умовою якісної підготовки майбутніх фармацевтів.

2. Аналіз вакансій на посаду фармацевта демонструє обов'язкову наявність вимоги до етичної компетентності претендентів на роботу.

3. Використання етичних компетентностей фармацевтами базується на вимогах

належної аптечної практики і сприяє підвищенню якості фармацевтичних послуг.

4. Поєднання теоретичних основ, практичних завдань та інтерактивних методів навчання забезпечує якісну підготовку майбутніх фармацевтів до вимог фармацевтичного ринку.

5. ОК «Етика та деонтологія у фармації» забезпечує набуття ключових знань і навичок, що відповідає вимогам фармацевтичної практики та сьогодення.

6. Етика та деонтологія мають стати обов'язковим атрибутом діяльності майбутнього спеціаліста, тому що володіння основами етики, її практичним використанням у діловому спілкуванні з клієнтами, бізнес-партнерами, посередниками, населенням загалом допомагає суттєво підвищити професійний рівень у конкурентному середовищі. Тому наступне вивчення впливу етичних компетентностей фармацевта на конкурентоспроможність аптечного закладу є перспективним.

Список використаних джерел інформації

1. Pharmacist's code of ethics: role, significance, relevance. (2023). *Weekly Pharmacy*, (6). <https://www.apteka.ua/article/657951>
2. Gubina, N. V. (2015). Ethics and deontology in pharmacy: new aspects of teaching within the framework of the credit-modular system. *Scientific Bulletin of Uzhgorod University. Series: Medicine*, (1), 266–268. http://nbuv.gov.ua/UJRN/UNUMED_2015_1_56
3. *State Register of Medicines of Ukraine*. (n. d.). <http://www.drlz.com.ua/ibp/ddsite.nsf/all/shlist?opendocument>
4. *Job search site № 1 in Ukraine*. (n. d.). <https://www.work.ua/>
5. *Opportunity search site*. (n. d.). <https://robota.ua/>
6. *Pharmacy sales recipes. Which pharmacies are leaders in drug sales? TOP-10 largest pharmacy chains of Ukraine*. (2024, January 26). <https://www.rap.in.ua/yaki-apteki-ye-liderami-z-prodazhiv-likiv-top-10-najbilshih-aptechnih-merezh-ukrayini/>
7. *Code of Ethics for Pharmaceutical Workers of Ukraine*. National University of Pharmacy. <https://nuph.edu.ua/etichnijj-kodeks-farmacevtichnih-prac/>
8. *Pharmaceutical Encyclopedia*. (n. d.). <https://www.pharmencyclopedia.com.ua/article/1166/nalezha-aptechna-praktika>
9. Unguryan, L. M., Belyaeva, O. I., Prylipko, N. A., & Vishnytska, I. V. (2017). Implementation of Good Pharmacy Practice (GPP) standards in the world. *The Scientific Heritage (Budapest, Hungary)*, 9(9), 35. <https://repo.odmu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/7175/Unhurian%20L.M..pdf?sequence=1&isAllowed=y>
10. *Odesa National Medical University*. (n. d.). <https://onmedu.edu.ua>
11. *National University of Pharmacy*. (n. d.). <https://nuph.edu.ua>
12. *Lviv National Medical University named after Danylo Halytsky*. (n. d.). <https://www.meduniv.lviv.ua>
13. *Bukovina State Medical University*. (n. d.). <https://www.bsmu.edu.ua>
14. *Ternopil National Medical University named after I. Ya. Horbachevsky*. (n. d.). <https://www.tdmu.edu.ua>
15. *Ivano-Frankivsk National Medical University*. (n. d.). <https://www.ifnmu.edu.ua>
16. *Vinnitsia National Medical University named after M. I. Pirogov*. (n. d.). <https://www.vnmdu.edu.ua>
17. Stechyshyn, I. P., & Denys, A. I. (2019). The role of interactive methods in optimizing the teaching process of the discipline «Ethics and deontology in pharmacy.» *Medical Education*, (4), 103–106. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mosv_2019_4_21
18. Yashchishyna, Yu. M., & Shashko, V. O. (2016). The use of interactive teaching methods in teaching human resources management disciplines. *Bulletin of Economic Science of Ukraine*, 2(31), 190–192. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Venu_2016_2_42

Внесок авторів: авторка самостійно виконала всі етапи роботи, включаючи ідею, збір та аналіз матеріалу, написання та оформлення статті.

Конфлікт інтересів: відсутній.

Відомості про автора:

Н. А. Сущук, кандидат фармацевтичних наук, доцентка кафедри організації та економіки фармації з післядипломною підготовкою, Одеський національний медичний університет (<https://orcid.org/0000-0002-2364-3282>). E-mail: natalia.sushchuk@ukr.net

Information about the author:

N. A. Sushchuk, Candidate of Pharmacy (Ph.D.), Associate Professor of the Department of Organization and Economics of Pharmacy with Post-diploma Specialization, Odesa National Medical University (<https://orcid.org/0000-0002-2364-3282>). E-mail: natalia.sushchuk@ukr.net

Надійшла до редакції 30.06.2025 р.

Надійшла після доопрацювання 25.07.2025 р.

Взято до друку 01.08.2025 р.